IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341

VOL–2, ISSUE–1
https://wordlyknowledge.uz/

ONKOLOGIK KASALLIK BILAN KASALLANGAN BEMORLARGA PSIXOLOGIK YORDAM KO‘RSATISH

Olimjonova Ziynat Bobomurod qizi

O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi TTA o’qituvchisi:

Yo‘ldoshev Iskandar Abdivali o‘g‘li

Majidova Sevara Rasuljon qizi

TTA 2-bosqich talabalari

Annotasiya: Mazkur maqolada onkologik bemorlarning psixologik xususiyatlari uning psixik-ruhiy holati, patologik xususiyatlari, patologiyaning patogenezi haqida ilmiy fikrlar keltiriladi. Kattalarni davolashda, avvalambor, ularning psixik holatini o‘rganish lozimligi maqolada asosiy o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: Onkologiya, psixika ,tibbiyot, psixologiya, gematologiya, psixologik yordam, psixik xolat, baho, munosabat, tajriba, maqsad, ishonch.

Barchaga ma‘lumki, katta yoshdagi onkologik va gematologik kasallikka chalingan bemorlarda o‘ziga bo‘lgan bahosi, unga atrofdagilarning hurmat bilan munosabat qilish tajribasi asosida tiklanadi. Bemor atrofdagilar tomonidan hurmatli munosabat ko‘rsa, shu qatori o‘ziga ham ayab hurmat bilan munosabatda bo‘lishga qodir. Bemorga «O‘zingga ishon, seni hamma yaxshi ko‘radi, senga g‘amxo‘rlik qilayotganlarga ishonch bildir», degan gaplarni aytib atrofdagilarga nisbatan bemorni ishonchini orttirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Nafaqat mavjud simptomlarni kuzatish, balki mijozning shikoyatlari va harakatlari zaminida nima yashiringanini ham tushunish kerak. Kuzatuv o‘tkazish va o‘z-o‘ziga parvarish qilish qobiliyatini baholashni bajariladi.

So‘ngni yillar mobaynida dunyo bo‘ylab onkologik kasalliklar anchagina sezilarli darajada ortib bormoqda bunda shifokor va bemor o‘rtasidagi deontologiyaning o‘rni juda ham muhimdir. Shifokor bemorga onkologik tashxis qo‘ydi bemor tashxisdan keyin o‘tkir stress bilan qanday kurashishi mumkin. Tashxisni idrok etish ko’p jihatdan odam kasal bo‘lishidan oldin qanday ma‘lumot olganiga bog‘liq. Shunga qaramay, zarba, chalkashlik va rad etishning dastlabki reaktsiyalari oqlanadi. O‘tkir stress ostida kognitiv qobiliyatlar pasayadi va shoshilinch qarorlar qabul qilishimizga to’sqinlik qiladi. Rad etish psixikani kuchli zarbadan himoya qiladi, shuningdek, turli manbalardan olingan ma‘lumotlarni diqqat bilan va qayta-qayta tekshirishga majbur qiladi.Bemorning yonida davolanishni tashkil etishga yordam beradigan odam bo‘lishi muhimdir. Bular yaqin odamlar, tengdosh maslahatchilar, xayriya jamg‘armalari xodimlari bo‘lishi mumkin. Saraton kasalligini boshdan kechirgan odamlar muhim funktsiyani bajaradilar ular kasallik va davolanishga moslashish bo‘yicha o‘zlarining tajribalari bilan o‘rtoqlashadilar, ular hozir his qilayotgan narsa normal ekanligini aytadilar (masalan, agar u shifokorga borishni istamasa).

Tashxisni qabul qilishga nima yordam beradi? Tashxisni qabul qilish uzoq, ko‘p bosqichli, davriy jarayondir. Ma‘lum bo‘lgan besh bosqichdan (inkor qilish, g‘azablanish, savdolashish, tushkunlik, qabul qilish) kamdan-kam odamlar doimiy ravishda o‘tadi. Har bir insonning o‘ziga xos moslashish usuli bor. Inson bir vaqtning o‘zida g‘azab, chalkashlik, depressiyani boshdan kechirishi va shu bilan birga o‘zi uchun foydali narsa qilishi mumkin va oldingi bosqichlarga bir necha marta qaytishi mumkin. Kasallikning qabul qilinishi uchun, birinchi navbatda, bizga vaqt kerak. Va bu jarayon kamroq og‘riqli bo‘lishi uchun bizga o‘z reaktsiyalarimizga "sodiqlik" zaxirasi kerak va individual ehtiyojlarga alohida e‘tibor berish kerak: bu davrda kimgadir ehtiyoj sezishi mumkin.

Onkologik kasalliklarga qarshi kurashda nafaqat tibbiyot xodimlari, balki biologlar,

genetiklar, ximiklar, fiziklar va shu kabi ilmfanning bir qancha yo‘nalishida faoliyat ko‘rsatayotgan mutaxassislar ishtirok etishmoqda. Olimlarning intilishlari onkologik kasalliklarni erta aniqlash va davolash sohasida katta yutuqlarga erishish imkonini berdi. Masalan, nevrologiya sohasini misol qilib oladigan bo‘lsak, kompyuter tomografiya yoki magnitli-rezonans tomografiya bosh miya o‘smalarini juda erta aniqlash va samarali davolash imkonini berayapti. XX asrning 80- yillarigacha esa miya o‘smasi tashxisini aniqlash o‘ta mushkul va juda ko‘p urinishlarni talab qilardi. «Bosh miya o‘smasi» tashxisi faraz qilingan bemorda chuqur klinik tekshiruvlardan tashqari, bir qancha paraklinik tekshiruvlar, ya‘ni rentgenoskopiya, exoensefaloskopiya, elektroensefalografiya, reoensefalografiya, pnevmoensefalografiya, serebral angiografiya tekshiruvlari o‘tkazilardi. Oxirgi 3 ta tekshiruv katta diagnostik ahamiyatga ega edi.

Onkologik kasalliklarda katta yoshdagi bemorlar psixologiyasi haqida so‘z yuritishni bosh miya o‘smasi diagnostikasi bilan bog‘liq bo‘lgan vaziyatlar bilan boshlashimiz bejiz emas. Chunki organizmning boshqa a’zolarida joylashgan o‘smalardan farqli o‘laroq, bosh miya o‘smalarining o‘zi bir qator ruhiy buzilishlarga olib keladi. Bundan tashqari, miyasida o‘sma aniqlangan va uni operatsiya qilib davolash mumkinligini bilgan bemor og‘ir ruhiy vaziyatga tushadi. Chunki gap bosh miya haqida ketayapti! Demak, bu yerda vrachning vazifasi ushbu muolajalar bilan bog’liq bo‘lgan psixologik taranglikni yumshatishdan iborat bo‘lmog‘i va bu masala bilan psixolog emas, aynan neyroxirurgning o‘zi shug‘ullanishi lozim. Operatsiya murakkab bo‘lsa-da, undan so‘ng bemorga ahvoli ancha yaxshilanishi va uni qiynayotgan dardlardan xalos bo‘lishini davolovchi neyroxirurgning o‘zi tushuntirishi lozim. Neyroxirugiya markazi yoki bo‘limiga taklif qilingan psixolog nafaqat bemorda o‘sma sababli paydo bo‘lgan ruhiy buzilishlarni aniqlashi va davolashi, balki neyroxirurglar bilan hamkorlikda bemorni operatsiyaga tayyorlashda va operatsiyadan keyingi davrdagi davolash jarayonlarida faol ishtirok etishi lozim.

Onkologik kasalliklarda qanday psixologik muammolarga duch kelishi mumkin? Odamlarni psixologga murojaat qilishga majbur qiladigan eng ko‘p uchraydigan muammolar:

- ✓ Tashxisni qabul qilishda qiyinchiliklar, o‘z-o‘zini qoralash - ya‘ni kasallik g‘oyasi sharmandali narsa, gapirish odatiy bo‘lmagan haqiqat sifatida, davolanishga moslashish qiyinligi;
- ✓ Hissiy muammolar (shok, tushkun kayfiyat, tashvish, qo‘rquv, aybdorlik, noaniqlik, yolg‘izlik hissi);
- ✓ Ekzistensial muammolar (hayotning ma‘nosini yo‘qotish izlash, o‘zini o‘zi anglash muammolari);
- ✓ Davolash oqibatlari bilan bog‘liq qiyinchiliklar: uyqu bilan bog‘liq muammolar, og‘riq, tashqi ko‘rinishdagi o‘zgarishlar (soch to‘kilishi, chandiqlar, yaralar), charchoq;
- ✓ Retseptlarga rioya qilish, shifokorlar bilan muloqot qilish va munosabatlarni o‘rnatishda qiyinchiliklar;
- ✓ Kasalligingiz haqida boshqalar bilan gaplashish qiyinligi;
- ✓ Ijtimoiy moslashuv va davolanishdan keyin normal hayotga qaytish masalalari.

Shu bilan birga bemorlar orasida kop hollarda stress tushkun kayfiyat kop kuzatiladi. psixo-emotsional noqulaylik (qayg‘u) darajasi maxsus distress termometri (NCCN Distress Thermometer) tomonidan aniqlanadi. Agar u 4 balldan yuqori bo‘lsa, bu psixologik yordamga murojaat qilish uchun sababdir, chunki aynan mana shu nuqtalar (4 dan 10 gacha) tashvish va depressiyaning ortishi bilan bog’liq. Ammo raqamlardan qat‘iy nazar, psixologik yordamga bo‘lgan ehtiyojning yagona haqiqiy mezoni bemorning o‘zi istagidir, chunki yordamni kuch bilan ta‘minlash mumkin emas va xuddi shu hodisadan azoblanish darajasi sub‘ektiv narsadir.

Afsuski, onkologik kasalliklar bilan davolash mumkin bo‘lmagan holatlar muqarrar. Bu odamga yordam berish mumkin emas yoki unga hech narsa kerak emas degani emas. Bunday vaziyatda ham inson hayotining sifatini maksimal darajada ushlab turish uchun ko‘plab mutaxassislarning yordami jalb qilinishi kerak, azob-uqubatlarni

yengillashtirishning barcha eng yangi usullari va vositalari mavjud bo‘lishi kerak.

Bu davrda ko‘pchilik, albatta, psixologik yordamga muhtoj. Uning vazifalari:

- ✓ Hayotni yangi sharoitda qurish, uning ma‘nosini izlash, o‘z psixologik ehtiyojlariga e‘tibor berish (eshitish, tushunish, muhim vazifalarni bajarish, o‘z xotirasini qoldirish),
- ✓ Muhim qarorlar qabul qilishda yordam berish va hayotning so‘nggi kunlariga tayyorgarlik ko‘rish va g‘amxo‘rlik (yaqinlar uchun vasiyatnoma yozish, shifokorlar uchun tilaklar), yaqinlaringiz bilan aloqa o‘rnatish,
- ✓ Psixologik yordam og‘riqli simptomlarni (og‘riq, nafas qisilishi) engillashtiradigan chora-tadbirlar majmuasida foydali bo‘lishi mumkin.

Ko‘rib turganimizdek, psixologning vazifasi juda ko‘p sonli saraton kasallari va ularning oila a‘zolari xavotiri va tushkunliklarini kamaytirish, ularni kasallikning barcha bosqichlarida qo‘llab-quvvatlash, yaxshiroq moslashishga erishish va bu qiyin vaziyatda kamroq azob chekish, kasalliklarga qarshi kurashish kabilarni o‘z ichiga oladi. Pixologlarning yordami tufayli O‘ta og‘ir vaziyatda biz hayotni yanada keskin va ravshanroq idrok etishni, o‘zgalar bilan munosabatlarimizni o‘ziga xos tarzda qadrlashni, mavjud imkoniyatlardan foydalanishga shoshilishni, hayotning har bir daqiqasidan zavqlanishniR.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abu Ali ibn Sino. Urjuza yoki 1326 bayt tibbiy o‘git. – T., Abu Ali ibn Sino nomidagi nashriyot, 1999.

2. В.А. Медик. В.К. Юрьев. Курс лекций по общественному здоровью и здравоохранению. Часть I. – Москва, «Медицина», 2003.

3. В.А. Медик. В.К. Юрьев. Курс лекций по общественному здоровью и здравоохранению. Часть II. – Москва, «Медицина», 2003.

4. X.Q. Shodmonov, X.Sh. Eshmurodov, O.T. Tursunova. Asab va ruhiy kasalliklar. – T., «Bilim», 2004.

5. Y.M. Fayziyev, E.H. Eshboyev. Umumiy va tibbiy psixologiya. – T., «Ilm ziyo», 2007.

6. Bo’riyev F., Yandashev J., Gematologik kasalliklar patogenezi. Navoiy – 2009.

7. Якубова, Г. А., & Олимжонова, З. Б. Қ. (2022). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ПСИХОФИЗИОЛОГИК РИВОЖЛАНИШИ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *2*(5), 681-689.

8. Нарметова, Ю. (2015). Социально-психологический механизм организации психологических услуг в медицинских учреждениях (на примере больных с онкологическими заболеваниями). *Школа будущего*.

9. Нарметова, Ю. (2016). Специфика работы психолога в клинике внутренних болезней. *ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА*, *33*(4), 53-57.

10. Нарметова, Ю. (2015). Методологические и методические проблемы организации психологической службы в медицинских учреждениях.

11. Нарметова, Ю. (2017). Психологическая помощь больным с хроническими соматическими заболеваниями.

12. Нарметова, Ю. К. (2022). ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАР ВА УЛАРНИНГ ОИЛА АЪЗОЛАРИНИНГ ПСИХО-ЭМОЦИОНАЛ ХОЛАТЛАРИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(12), 220-224.

13. Zarnigor, N. (2022). TIBBIY PSIXODIAGNOSTIKADA KOGNITIV FUNKSIYALAR DIAGNOSTIKASI MUAMMOSI. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY,1(3), 43.

14. Назарова, З. (2023). ПСИХОСОМАТИК КАСАЛЛИКЛАРДА ПСИХОКОРРЕКСИЯ ВА ПСИХОПРОФИЛАКТИКА

УСУЛЛАРИ. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(6), 268-272.

15. Boysoatovna, R. R. (2022). O'RTA ASR SHARQ OLAMI YETUK MUTAFFAKKIRI ABU NASR FAROBIY ASARLARIDAGI PEDAGOGIK–PSIXOLOGIK QARASHLAR. *Scientific Impulse*, *1*(4), 737-739.

16. Olimjonova, Z. B. Q. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALAR EMOTSIONAL SOHASI PSIXOFIZIOLOGIYASINING ASOSIY XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, *2*(5), 311-315.